

ДУБОВІ ЛІСИ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ ТА ЇХ СЬОГОДЕННЯ

Проаналізовано сучасний стан, типологічну та вікову структуру дубових лісів Івано-Франківщини у формаціях дуба звичайного, скельного за дослідженнями лабораторії лісовідновлення та матеріалами останнього лісовпорядкування.

Ключові слова: дуб звичайний, дуб скельний, тип лісу, типологічна структура, вікова структура, стан.

*Senior research officer Yu.D. Katsulyak – UMFRI named after
P.S. Pasternak, Ivano-Frankivs'k*

Oak woods Ivano-Frankovshchiny today

The modern condition, typological and age structure of oak woods Ivano-Frankovshchiny in formations of an oak ordinary and rocky on materials is analysed.

Keywords: *Quercus robur* L, *Quercus petraea* Mattushka Liebl., forest type, typological structure, age structure, condition.

Серед біорізноманіття деревних порід Івано-Франківського Передкарпаття дуб звичайний та дуб скельний – одні з найцінніших лісоутворювальних порід [2, 5, 6]. Найчастіше на Передкарпатті дуб утворює насадження з домішкою граба звичайного, клена гостролистого, ялиці білої, лип дрібнолистої і широколистої, клена польового, ільма гірського, ясена звичайного тощо. Дуб звичайний посухостійкий і морозостійкий, світлолюбний, середньо вимогливий до родючості ґрунту, але найкраще росте на родючих, вологих, структурних ґрунтах у вологих судібровах С₃ і дібровах D₃, що становить відповідно 42,1 % та 31,1 % від дубових типів лісу, він може рости і на супіщаних ґрунтах. Дуб скельний в районі досліджень поширений значно менше, всього лише на 795,6 га. Це порода помірно м'якого клімату, приурочена до горбистого рельєфу і сонячних схилів, менш вимоглива до ґрунту та вологи, ніж дуб звичайний.

Мета наших досліджень – вивчити та оцінити сучасний стан дубових лісів Івано-Франківщини. Об'єктами досліджень були дубові ліси Передкарпаття у межах Івано-Франківської адміністративної області – 48 лісництв (табл. 1).

Досліджували представництво дубів звичайного та скельного та їх частку в складі наявних деревостанів в розрізі п'яти субформацій у формації дуба звичайного та у двох субформаціях формації дуба скельного. Також визначено представництво дуба північного у формації дуба звичайного. Тому з метою поглиблення характеристики типологічної структури насаджень передгір'я, крім польових досліджень, було переглянуто таксаційні описи Івано-Франківського ОУЛМГ. З таксаційних описів за виділами вибирали площі типів лісу. Це дало змогу уточнити межі поширення дуба звичайного і скельного, площі лісових формацій, а також визначити частку головної породи у складі наявних насаджень. Типи лісу і типи лісорослинних умов визначали за принципами української лісівничої типології [4].

Табл. 1. Площі типів лісу і частки дубів звичайного та скельного у лісгоспах Івано-Франківського ОУЛМГ

Субформація	Частка дубів у складі насаджень, га /%												
	10Дз	9Дз	8Дз	7Дз	6Дз	5Дз	4Дз	3Дз	2Дз	1Дз	+Дз	Відс Дз	Разом
Формация дуба звичайного													
Чиста дубова	<u>9,9</u> 2,3	<u>0</u> 0,0	<u>11,3</u> 2,6	<u>9,5</u> 2,2	<u>35,4</u> 8,2	<u>63,8</u> 14,8	<u>13,7</u> 3,2	<u>30,1</u> 7,0	<u>49,4</u> 11,5	<u>105,9</u> 24,6	<u>36,9</u> 8,6	<u>64,2</u> 14,9	<u>430,1</u> 100,0
Ясенево-дубова	<u>0</u> 0,0	<u>1,5</u> 3,9	<u>0</u> 0,0	<u>0</u> 0,0	<u>0</u> 0,0	<u>0</u> 0,0	<u>6,7</u> 1,7	<u>0</u> 0,0	<u>0,7</u> 1,8	<u>5,6</u> 14,4	<u>0</u> 0,0	<u>24,3</u> 62,6	<u>38,8</u> 100,0
Грабово-дубова	<u>4208,2</u> 8,1	<u>2045,3</u> 3,9	<u>3194,4</u> 6,1	<u>2862,5</u> 5,5	<u>4136,3</u> 7,9	<u>4762,2</u> 9,1	<u>5784,9</u> 11,1	<u>5418,1</u> 10,4	<u>3972,4</u> 7,6	<u>5580,3</u> 10,7	<u>2198,1</u> 4,2	<u>7959,3</u> 15,3	<u>52122,0</u> 100,0
Ялицево-дубова	<u>554</u> 4,2	<u>298,9</u> 2,2	<u>705,3</u> 5,3	<u>508,9</u> 3,8	<u>922,6</u> 6,9	<u>819,7</u> 6,1	<u>1558</u> 11,7	<u>1161,1</u> 8,7	<u>1335,7</u> 10,0	<u>2063,1</u> 15,5	<u>670,8</u> 5,0	<u>2734,2</u> 20,5	<u>13332,3</u> 100,0
Буково-дубова	<u>472,5</u> 6,4	<u>181,8</u> 2,5	<u>221,4</u> 3,0	<u>309,7</u> 4,2	<u>465,7</u> 6,3	<u>548,5</u> 7,4	<u>960,3</u> 13,0	<u>560,7</u> 7,6	<u>653,6</u> 8,8	<u>1305</u> 17,6	<u>498,7</u> 6,7	<u>1227,2</u> 16,6	<u>7405,1</u> 100,0
Разом	<u>5244,6</u> 7,2	<u>2527,5</u> 3,4	<u>4132,4</u> 5,6	<u>3690,6</u> 5,0	<u>5560,0</u> 7,6	<u>6194,2</u> 8,4	<u>8323,6</u> 11,4	<u>7170,0</u> 9,8	<u>6011,8</u> 8,2	<u>9059,9</u> 12,4	<u>3404,5</u> 4,6	<u>12009,2</u> 16,4	<u>73328,3</u> 100
Формация дуба скельного													
Чиста дубова	<u>11,6</u> 1,6	<u>23,4</u> 3,2	<u>41,6</u> 5,7	<u>33,6</u> 4,6	<u>41,9</u> 5,7	<u>148,3</u> 20,3	<u>104,8</u> 14,3	<u>65,1</u> 8,9	<u>40,6</u> 5,6	<u>55,7</u> 7,6	<u>21,1</u> 2,9	<u>142,9</u> 19,6	<u>730,6</u> 100,0
Грабово-дубова	<u>0</u> 0,0	<u>0</u> 0,0	<u>0</u> 0,0	<u>0</u> 0,0	<u>0</u> 0,0	<u>0</u> 0,0	<u>4,8</u> 7,4	<u>11,3</u> 17,4	<u>0</u> 0,0	<u>4,7</u> 7,2	<u>2,4</u> 3,7	<u>41,8</u> 64,3	<u>65,0</u> 100,0
Разом	<u>11,6</u> 1,5	<u>23,4</u> 2,9	<u>41,6</u> 5,2	<u>33,6</u> 4,2	<u>41,9</u> 5,3	<u>148,3</u> 18,6	<u>109,6</u> 13,8	<u>76,4</u> 9,6	<u>40,6</u> 5,1	<u>60,4</u> 7,6	<u>23,5</u> 3,0	<u>184,7</u> 23,2	<u>795,6</u> 100,0
Всього	<u>5256,2</u> 7,1	<u>2550,9</u> 3,4	<u>4174</u> 5,6	<u>3724,2</u> 5,0	<u>5601,9</u> 7,6	<u>6342,5</u> 8,6	<u>8433,2</u> 11,4	<u>7246,4</u> 9,8	<u>6052,4</u> 8,2	<u>9120,3</u> 12,3	<u>3428,0</u> 4,6	<u>12193,9</u> 16,5	<u>74123,9</u> 100,0

Дубові ліси поширені в передгірній, низькогірній зонах та прилеглих районах лісостепу на площі 74,1 тис. га (16,2 %) від лісового фонду Івано-Франківського ОУЛМГ. Після реорганізації лісового комплексу Карпат, здійсненої в 1995 р. і передачі значної частини лісів міжгосподарських лісгоспів в державний лісовий фонд ситуація змінилася на краще. За нашими дослідженнями, вже змінена (збільшена) площа формації дуба звичайного сучасного держлісфонду Івано-Франківського ОУЛМГ становить 73,3 тис. га (див. табл. 1). Із них грабових судібров – 52,1 тис. га (70,4 %), ялицевих – 13,3 тис. га (17,9 %), букових – 7,4 тис. га (9,9 %), чистих – 0,43 тис. га (0,6 %), ясеневих – 38,8 га (0,1 %). Формація дуба скельного займає всього 795,6 га (1,1 %).

Слід зауважити, що на площі понад 5,7 тис. га дуб північний зростає на Івано-Франківщині в дубових типах лісу (табл. 2).

Переважна більшість деревостанів дуба звичайного (73,2 %) на Івано-Франківщині ростуть у вологих гігротопах. До свіжих належить 26,1 %, сирих – 0,7 % площ. За трофністю переважають сугрудові типи лісу (51,2 %), а грудові становлять 48,8 %, які формують 15 типів лісу в п'яти субформаціях загальною площею 73,3 тис. га. Найпоширенішими типами лісу в Івано-Франківському ОУЛМГ є вологі грабові судіброви і діброви (С₃ГД – 26,4 %, D₃ГД – 21,7 %), на третій та четвертій позиціях за поширенням розмістились – свіжа грабова діброва (D₂ГД – 15,2 %) та волога ялицева судіброва (С₃ЯЦД – 13,2 %), а на решту 11 типів лісу припадає 23,5 % площі (див. табл. 2).

Табл. 2. Розподіл площ дуба звичайного за типами лісу та представництво дуба північного у дубових типах лісу Івано-Франківського ОУЛМГ

Індекс типу лісу	Порода				Разом	
	дуб звичайний		дуб північний			
	га	%	га	%	га	%
С ₂ -ГД	5563,7	7,6	609,4	10,7	6173,1	7,7
С ₂ -яцД	242,0	0,3	16,9	0,3	258,9	0,3
С ₂ -бкД	519,0	0,7	16,3	0,3	535,3	0,7
С ₃ -ГД	19444,0	26,4	1425,6	25,0	20869,6	26,1
С ₃ .бкД	1826,0	2,5	45,2	0,8	1871,2	2,3
С ₃ -яцД	9658,0	13,2	779,0	13,6	10437,0	13,2
С ₄ -Д	329,0	0,5	34,3	0,6	363,3	0,5
D ₂ -ГД	11166,0	15,2	880,2	15,4	12046,2	15,1
D ₂ -бкД	1723,0	2,3	141,2	2,5	1864,2	2,3
D ₃ -ГД	15946,0	21,7	1154,9	20,5	17100,9	21,4
D ₃ -бкД	3338,0	4,6	267,8	4,7	3605,8	4,5
D ₃ -яцД	3432,0	4,7	334,0	5,8	3766,0	4,7
D ₃ -ясД	21,6	0,1	-	-	21,6	0,02
D ₄ -ясД	17,0	0,1	-	-	17,0	0,02
D ₄ -Д	104,0	0,1	4,2	0,1	108,2	0,13
Усього, га	73329,3	100,0	5709,0	100,0	79038,3	
%	91,8		7,2		100,0	100,0

У передгір'ї Івано-Франківської області, де клімат тепліший і опадів менше, зростають ліси з дубом скельним. Дуб скельний вважається дуже перспективною для лісівництва лісоутвірною породою [5]. Верхня максимальна

межа поширення дуба скельного в Передкарпатті 500, спорадично – 600 м н.р.м. В Івано-Франківському ОУЛМГ субори і грабові нагірні судіброви трапляються у Дністровсько-Прутському межиріччі Коломийського, Івано-Франківського ДП та Галицького НПП на площі 795,6 га (табл. 3).

Табл. 3. Типологічна структура формації дуба скельного в держлісфонді Івано-Франківського ОУЛМГ

Індекс типу лісу	ДП "Лісове господарство", га							Разом	
	Коломийське			Івано-Фран- ківське		Галицький НПП		га	%
	лісництва								
	ДМГ "Хоти- мир"	Оти- нійське	Черне- лицьке	Забо- ло- тівське	Марко- вецьке	Бра- тівське	Бур- штинсь ке		
В ₂ -Дск	1,3	1,5	6,2	-	0,1	24,1	-	33,2	4,2
С ₁ -Г-Дск	-	-	697,0	0,4	-	-	-	697,4	87,6
С ₂ -Г-Дск	-	-	62,6	-	-	-	-	62,6	7,9
С ₃ -Г-Дс	-	-	-	-	-	-	2,4	2,4	0,3
Всього, <u>га</u>	<u>1,3</u>	<u>1,5</u>	<u>765,8</u>	<u>0,4</u>	<u>0,1</u>	<u>24,1</u>	<u>2,4</u>	<u>795,6</u>	100
%	0,2	0,2	96,2	0,05	0,01	3,0	0,3	100	

Це невеликі ділянки, розташовані серед грабових і букових судібров і дібров, а окремі невеликі осередки та фрагменти дуба скельного виявлено в Болехівському, Надвірнянському та Кутському державних лісгоспах. Основні масиви лісів з дуба скельного зосереджені у Чернелицькому лісництві (765,8 га), що становить 96,2 % від формації дуба скельного у Івано-Франківському Передкарпатті. Із чотирьох типів лісу, які формуються у формації дуба скельного найбільшу площу займає суха нагірна судіброва – 87,6 %. Значно менші площі займають такі типи лісу як свіжа нагірна грабова судіброва – 7,9 % та свіжий нагірний дубовий субір – 4,2 %, а волога нагірна грабова судіброва трапляється тільки на площі 2,4 га (0,3 %) в Бурштинському лісництві.

За нашими дослідженнями, в Івано-Франківському ОУЛМГ порушена вікова структура дубових лісів і на сьогодні має такий вигляд: молодняки І класу – 7,0 %, молодняки II класу – 17,3 %, середньовікові – 53,8 %, середньовікові включені до розрахунку – 13,3 %, пристигаючі – 6,0 %, стиглі – 2,1 % і перестійні – 0,5 %. Структура лісів за віком – один із найважливіших показників лісового фонду. Вона дає уявлення про природу лісів в межах груп віку і про запаси деревини, що можуть використовуватись як в поточному, так і в майбутніх десятиріччях [3].

Проте в інших "не дубових" типах лісу на досліджуваній території на площі 36,3 тис. га дуб присутній у складі деревостанів в субучинах, бучинах, суяличинах і яличинах. Із них у держлісфонді на площі близько 24 тис. га (31,7 %) займають дубово-грабові субучини і бучини та дубово-букові суяличини (34,3 %). У дубових варіантах субучин і бучин участь дуба в складі насаджень, залежно від висоти н.р.м., може бути в межах 30-45 %, а в суяличинах і яличинах – в межах 25-30 %. Практика свідчить, що ці насадження за рівномірного розміщення дуба на площі можна переформувати оглядовими рубаннями в дубові.

Окрім Держлісфонду, для розширення площ може бути використаний і меліоративний фонд, землі яких по області, за орієнтовними підрахунками, займають 2,5 тис. га [1], та лісові землі, які займають малоцінні і низькопродуктивні насадження граба звичайного та берези пониклої на площі близько 3,0 тис. га зі складом 9-10 одиниць (табл. 4).

Табл. 4. Малоцінні і низькопродуктивні насадження граба звичайного та берези пониклої на Івано-Франківщині

ОУЛМГ	Порода, га				Разом, га/%
	граб звичайний		береза поникла		
	9Гз	10Гз	9Бз	10Бз	
Івано-Франківське	1192,3	1024,1	277,4	438,4	2932,2
%	40,5	35,0	9,5	15,0	100

Матеріали досліджень свідчать про те, що багаті лісорослинні умови дубових типів лісу, як формації дуба звичайного, так і формації дуба скельного використовуються поки що недостатньо. На це вказує породна структура наявних деревостанів. Зокрема у формації дуба звичайного (див. табл. 1) в середньому на 16,4 % площ головна порода взагалі відсутня. А майже на третій частині площі формації її частка явно недостатня – 1-3 одиниці складу наявних дубових насаджень Івано-Франківського Передкарпаття. Отже в загальному 46,8 % території формації займають деревостани, що не мають достатньої кількості головної породи. Достатньо (умовно) нормативна кількість дуба звичайного (4-5 одиниць складу) характерна для п'ятої частини (19,5 %) дубових лісів краю. І тільки на 18,2 % дубові деревостани забезпечені оптимальною участю дуба звичайного у складі насаджень, які забезпечують належну продуктивність, високу біологічну стійкість та ефективні захисні здатності дубових лісів.

Така ж ситуація характерна і для скельнодубових лісів Івано-Франківського регіону (див. табл. 1), тут на площі 23,2 % дуб скельний взагалі відсутній. У насадженнях, що займають 3,0 % від території формації дуба скельного, дуб скельний присутній в мізерній кількості (в чистій дубовій субформації 2,9 % і в грабово-дубовій – 3,7 %). Насадження, у складі яких частка становить від 1 до 3 одиниць, займають у середньому 22,3 % (зокрема 22,1 % в чисто дубовій субформації і 24,6 % у грабово-дубовій). Насадження, де дуб відсутній, або зростає рідко (тобто з плюсом) і не перевищує трьох одиниць складу, займають майже половину (48,5 %) території формації дуба скельного. Таким чином, лише близько 15 % вирощуваних деревостанів з дубом скельним цілком або переважно відповідають вимогам щодо породного складу.

Такий стан насаджень, які розташовані на території формації дубів звичайного і скельного, викликає тривогу і вимагає застосування дієвих заходів виправлення ситуації, що склалася. Це, зокрема, повне виконання лісгосподарських заходів, передбачених цільовою програмою "Діброва", із належним впровадженням наукових розробок з реконструкції насаджень, досягнень лісової селекції, природного і штучного лісовідновлення.

Слід зауважити, що лісівники Івано-Франківського обласного управління лісового та мисливського господарства звертають увагу та приклада-

ють немало зусиль створенню лісових культур в дубових типах лісу. Кожного року створюються такі культури в середньому на площі 300 га.

Висновки. У передкарпатських судібровах і дібровах Івано-Франківщини основною лісоутворювальною породою є дуб звичайний, який поширений на площі 73,3 тис. га. Дуб скельний трапляється значно рідше, лише на площі близько 795 га. Участь дуба звичайного та скельного на третій частині площ формацій явно недостатня. Достатньо (умовно) нормативна кількість дуба звичайного (4-5 одиниць складу) характерна для п'ятої частини (19,5 %) дубових лісів краю. І тільки на 18,2 % дубові деревостани забезпечені оптимальною участю дуба звичайного та скельного у складі насаджень (6-8 одиниць).

Крім цього, як домішка дуб звичайний росте на площі близько 36 тис. га у складі деревостанів "не дубових" типів лісу. Більшість деревостанів дуба звичайного – 73,2 % на Івано-Франківщині ростуть у вологих гігро-топах, до свіжих належать – 26,1 %, сирих – 0,7 % площ. За трофністю переважають сугрудові типи лісу (51,2 %), а грудові становлять – 48,8 %. Серед 15 типів лісу формації дуба звичайного найбільш поширеним є: волога грабова судіброва та діброва (26,4 %, 21,7 %), та свіжа грабова діброва (15,2 %). А у формації дуба скельного серед 4 типів лісу найбільшу площу займає суха грабова судіброва 87,6 %.

Дубові насадження можна вирощувати і на меліоративному фонді, землі якого становлять по області близько 2,5 тис. га та лісові землі в дубових типах лісу, де зростає дуб північний – 5,7 тис. га у дубових типах лісу. Відтворення дубових лісів регіону повинно відбуватися шляхом заміни малоцінних і низькопродуктивних насаджень, насамперед чистих грабняків та березняків, площа яких у Івано-Франківському ОУЛМГ становить 3,0 тис. га (9-10 одиниць).

Отже, площі насаджень аборигенних видів дуба звичайного та скельного на Івано-Франківському Передкарпатті можна поступово збільшити в 1,2 рази, тобто з 74 до 89 тис. га.

Література

1. Гаврусевич А.М. Актуальні завдання поліпшення стану дубових лісів / А.М. Гаврусевич, Ю.Д. Кацуляк // Інформаційний листок. – Івано-Франківськ : ДЦНТЕІ. – 2000. – № 12. – 4 с.
2. Генсірук С.А. Ліси Українських Карпат та їх використання. – К. : Урожай, 1964. – 290 с.
3. Генсірук С.А. Географія лісових ресурсів України / С.А. Генсірук, М.С. Нижник. – Львів : Світ, 1995. – С. 15-16.
4. Герушинський З.Ю. Типологія лісів Українських Карпат. – Львів : Піраміда, 1996. – 208 с.
5. Смаглюк К.К. Аборигенні листяні лісоутворювачі. – Ужгород : Карпати, 1974. – 120 с.
6. Стойко С.М. Лесной покров. Дубовые леса // Украинские Карпаты. Природа. – К. : Світ, 1988. – С. 64-72.